

SƏMAYƏ CƏLİLOVA
BDU
Zahid Xəlil 135
samaya@mail.ru

NƏSİMİ ŞEİRİNİN FƏLSƏFİ TUTUMU VƏ YA SÖZÜN ÜSYAN MƏQAMI

Xülasə

Dövrünün böyük mütəfəkkiri olan İmadəddin Nəsimi şeirlərinin dili elmi-fəlsəfi cəhəti ilə seçilir. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində Nəsimiyə qədər doğma dildə bu cür parlaq əsərlər miras qoyan ikinci müəllif yoxdur. Onun dilində işlənmiş hürufiliklə bağlı terminlər xüsusi təbəqə təşkil edir. Nəsimi qəzəllərinin əksəriyyətinin əsas atributu insan və onun üzüdür. O zaman üçün bu, görünməmiş üsyan idi. Şair insan üzünü Allahın kitabı Quranla bir tuturdu. Nəsimiyə görə, insanın üzünü oxumaq elə Allahın kitabını oxumaq deməkdir.

Nəsimi ərəb əlifbasındakı hərflərin insan üzündəki cizgilərlə tübii bənzərliyini dərk edir, bu yolla fikirlərini ifadə edirdi. Onun şeirlərində fəlsəfi görüşlə dilçilik təsəvvürü vəhdət təşkil edir.

Nəsimi sözə gələcəkdən xəbər verən misilsiz qüvvə kimi baxır. Bir sözdən, bir neçə sözdən, yığcam cümlədən ibarət olan hürufilik terminləri aforizm və frazeologiya funksiyası daşıyır.

Nəsimi öz şeirlərində son dərəcə alovlandır, üsyankardır. Şair bəzən bütün mövcud inanclara meydan oxuyur. Amma hansı cərəyana, ideologiyaya üz tutsa da bir söz ustası kimi Nəsimi Şərq ədəbiyyatının ən böyük nümayəndələri arasında tanınır. Dilinin gözəlliyi, fikir dünyasının dərinliyi sayəsində Nəsimi bu gün də sevilir, oxunur.

Açar sözlər: Nəsimi, söz, fəlsəfə, qəzəl, hürufilik

Bakının ən gur yerlərindən birində qoyulmuş böyük şairimiz İmadəddin Nəsiminin heykəlinə bir məqam ilk baxışdan nəzəri cəlb edir: Şairin əbasının qolu və ətəyi küləkdə yellənir. Bu detal əslində şairin xarakterini açmaq, onun davasını, üsyankar olduğunu göstərmək üçün heykəltəraşın tapdığı uğurlu bir fənddir. Külək zamanın rəmzidir və bütün böyük şairlər kimi Nəsimi də öz zamanı ilə, dövrünün qanunları ilə əlbəyaxa davada olub. Bir faktı vurğulamağı lazım bilir ki, bütün şərq ədəbiyyatında Nəsimi qədər üsyankar şair tapmaq, bəlkə də, mümkün deyil. Bu da, heç şübhəsiz ki, onun təbliğçisi olduğu Hürufilik cərəyanının ruhundan irəli gəlirdi. Doğrudur, Nəsimi ədəbiyyata yeni səsle, yenə düşüncə ilə gəlirdi, amma hər şeydən əvvəl onunla birlikdə yeni dil, yeni üslub, yeni deyim tərzində gəlirdi. Nəsiminin söz meydanına çıxdığı XIV əsrin sonlarında İslam rezonansı bütün ehtisamı ilə dünyaya yayılmışdı, İslam çərçivəsi içində formalaşmış məzhəblər, təriqətlər meydana çıxan hər yeni cərəyanı mütləq mövcud dünyagörüşü fonunda saf-çürük edir, əksəriyyətini də batıl elan edərək tarixin arxivinə göndərir, qurucularını cəzalandırırdı. Hürufiliyin də aqibəti bu söylənəndən fərqli olmadı, amma türkdilli ədəbiyyatın üfüqündə Nəsimi adlı böyük bir söz ustası ucaldı. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində Nəsimiyə qədər doğma dildə bu cür parlaq əsərlər ortaya qoyan ikinci müəllif yoxdur. Doğrudur, bəzi mənbələr Nəsiminin Şamaxıda doğulduğunu söyləyirlər, amma onun bədii təfəkkürünün formalaşdığı mühit, cəmiyyət tamam başqadır. Ona görə də Nəsimini təkcə Nizami, Xaqani, Fələki, Şəbüstəri kimi şairlər sırasında deyil, Osmanlı divan ədəbiyyatı fonunda araşdırmaq daha düzgün qənaətə, nəticəyə apara bilər. Çünki həmin dövrdə Nəsiminin yaşadığı Bağdad, Kərbəla, Hələb kimi elm, mədəniyyət mərkəzləri Osmanlı atmosferinin mühüm bölgələri sırasına daxil idilər. Bu coğrafiyada ərəb, fars və türk dilləri

paralel işlənir, şeiriyyət məsələsində daha çox fars dilinə üstünlük verilirdi. Türkdilli ədəbiyyatın zirvəsi olan Füzulinin XVI əsrdə ifadə elədiyi “düşvarı asan eyləmək” dərdinə Nəsimi hələ yüz il əvvəldən düşmüşdü və əldə etdiyi uğurlar onun adını tarixə yazmaq üçün kifayət edirdi. Doğrudur, bu gün Nəsiminin əsərlərində mübahisə mövzusu ola biləcək fikirlərə tez-tez rast gələ bilərik, amma oxucunu çəkən o fikirlərdən daha çox onun ifadə üslubudur, dilin nə qədər cilalı, ustalıqla işlənməsidir və təbii ki, şairin üsyankar ruhudur. Nəsimi qəzəllərinin əksəriyyətinin əsas atributu insan və onun üzüdür. O zaman üçün bu, görünməməş üsyan idi. Üstəlik də şair insan üzünü Allahın kitabı Quranla bir tuturdu, Nəsimiyə görə, insanın üzünü oxumaq elə Allahın kitabını oxumaq deməkdir. Yüzdən çox qəzəlində şair dönüb-dolaşib bu fikrin üstünə gəlir, əksər şeirləri isə birbaşa bu fikrlə başlayır. Nümunələrə diqqət yetirək:

Üzünə əhli-nəzər surəti-Rəhman dedilər; Oxuyanlar bu kəlamullahı Quran dedilər. (1, 443)

Və ya

Şəha, çün surətin Furqanimizdir; Ol on dörd xətt bizim Quranimizdir. (1, 249)

Və ya

Üzün nuri-təcəlli məzhəridir; Sözün dadlısı abi-kövsəridir. (1, 254)

Və ya

Surətin xətti-İlahi, anı nadan nə bilür?; Divi-məlunsifət məniyi-Quran nə bilür? (1, 450)

Və ya

Sirri-İlahi bilən şol xətü xali bilür; Halə xəbir olmayan, sanma bu halı bilir. (1, 451)

Və ya

Vəhdətin şəmsi üzündür, laməkanı göstərir; Zi kəməli-nəqşi-qüdrət bu nişanı göstərir. (1, 458)

Bu nümunələrin sayını istədiyiniz qədər artırmaq olar. Nəsiminin tez-tez dilə gətirdiyi və Hürufiliyin təməl sütunu olan bu düşüncənin mərkəzində insanı ucaltmaq, onu Allahın bir parçası kimi tanımaq düşüncəsi dayanır. Bu iki beytə diqqət yetirin:

Möminin qəlbi içində çünki beytullahdır; Neçin izzət eyləməzsən anda çün Allahdır. (1, 455)

Və

Ol məqamı tanrının kim, ürş oxuyurlar anı; Möminin qəlbidür kim, xətti-şahənşahdır. (1, 455)

Şair deyir ki, möminin qəlbi Allahın evidir. Deyir ki, dünyalara sığmayan Allah sevdiyi mömin qulunun qəlbinə sığar. Dolayısı ilə desək, Allah sevgisi ilə dolub-daşan bir insan qəlbi dünyalardan genişdir. Həmin qəzəlin son beytində ifadə olunan fikir daha qorxulu səslənir:

Ey Nəsimi, hər kim ol dil Kəbəsin qıldı təvaf; İrdi məqsudi-muradə, vasili-dilxahdır. (1, 455)

Bu beytdə isə şair insan qəlbini təvaf etməyi Kəbəni təvaf etməklə müqayisə edir və deyir ki, insan qəlbinin başına dolananlar həqiqi məqsədə yetişənlərdir. Təbii ki, bu misralarda “qəlb” dedikdə fiziki mənada ürək nəzərdə tutulmur.

Nəsimi şeirlərində son dərəcə alovlandır, üsyankardır, amma nə qədər üsyankar olsa da, nəhayətdə öz fikrini Qurana bağlamaq, Haqq sözünə sadıq olduğunu göstərmək istəyir. Onun şeirlərində dini məzmunlu o qədər deyimlər, ifadələr var ki, Qurandan, hədislərdən xəbərsiz olsan, anlamaq mümkün deyil. Diqqət edin:

Qalu bələda yar ilə qövlü çü qıldın, ey könül; Qövlündə sadıqdır ki, mən inanmışam iqrarinə.

Şair burada Qurandan bir nöqtəyə işıq tutur. Həmin söhbət belədir ki, hələ ruhlar aləmində Allah-Taala bütün ruhları bir yerə toplayır və soruşur: “Mən sizin Rəbbiniz deyilmiyəm?”

Ruqlar deyirlər: “Sən bizim Rəbbimizsən.”

Nəsimi də həmin söhbəti xatırladaraq Allah-Taalanın hər zaman öz sözünə sadıq olduğunu deyir və insanı da bu mövzuda sədaqətə çağırır. Şairin əsərlərində tez-tez yer alan “zikr” sözü

də bəzi məqamlarda elə bu vədi, yəni ruhlar aləmində Allah-Taalaya verilən o sözü xatırlamaq anlamında işlədilir. Doğrudur, hər insan dünyanın o üzündə, ruhlar aləmində olan bir söhbəti xatırlaya bilmir, amma şairin qənaəti budur ki, insan dünya sevdasını qəlbindən çıxarsa, könlünü sadəcə Allah sevgisi ilə süsləyə bilərsə, yəni belə bir mənəvi ucalığa yetişərsə, dünyanın o üzündə yaşamış həqiqətləri də görə, xatırlaya bilər. "Dünya" sözünün kökündə "ədna" yəni ən aşağı, ən alçaq yer anlamı var, amma şair bu qənaətdədir ki, ruhlar aləmindən axirətə uzanan bu uzun ömür yolunun ən qısa və ən aşağı mərhələsi olan dünya həyatında belə insan elə ucala bilər ki, o ucalığın mükafatı olaraq Allah-Taala ona çox-çox uzaqları yaxın edər. Nəsimi şeirlərinin bir çoxu ekstaz məqamında yazılmışdır, ona görə də dili çox sərt, kəsədir, amma bütün hallarda sadədir, millidir. Professor Tofiq Hacıyev Nəsimi dilinin milliliyi haqqında deyir:

"Nəsimi Füzulidən qabaq Azərbaycan şeirinin fəlsəfi məzmununu Şərqi müdrik poeziya mühitində önə çəkdi, türkcənin fəlsəfi fikir ifadə etmək istedadını əyanlaşdırdı. Onun cinas quruculuğunda ana dilin incəliklərinə bələdlik, alınmaları mənaca milliləşdirməsində səriştə aydın görünür." (2, 194)

Orta əsrlərdə dini məzmunlu şeirlər bir növ könül ehtiyacı kimi yazılır, elə o qədər də böyük mənəvi tələbatla oxunurdu. Yəni bu şeirlər yaraya qoyulan məlhəm, sarılan sarğı kimi gərəkli idi, könül ehtiyacı idi. Sən o şeirlərdə könül rahatlığı tapırsan, duyğularına doğma duyğular görürsən, əsrlərin o üzündə qalmış müəllifi özünə çağdaş bilirsən, yaxın, doğma hiss edirsən. Şeir dediyin əslində elə o ovqatın, əhval-ruhiyyənin söz qəlibində dondurulmuş şəkildir və toxunan kimi əriyib əvvəlki halına gəlir. Əsas məsələ toxunanda, oxuyanda, yəni öz duyğularının ortağını, eynisini axtarandadır. Ürəyin qubar eləyəndə qeyri-ixtiyari əlin Yunus Əmrəyə uzanır, çünki yaşadığın duyğuların, haləti-ruhiyyənin böyüyünü, möhtəşəmini, gözəlini onda görürsən və o, sənə duyğularının tərcüməni olur. Dillərdə dolaşan ikicə misrəni xatırlayaq:

Namaz üçün üstümüzə; Duranlara salam olsun!

Yerdə uzanan cənazənin namaza duranları salamlamasını təsəvvür edirsinizmi? Yunus Əmrə hər ağlın dərk edə, hər gözün görə bilməyəcəyi qədər uca məqama yetişmiş, özünün təbircə desək, bişmiş, yetişmiş könül ərbabıdır. Bu elə bir məqamdır ki, içində kükrəyən sevginin gücü ilə öz Allahının qarşısında nazlanır. Qulun Rəbbinə naz məqamındadır Yunus Əmrə:

Sırat qıldan incəymiş; Qılından kəskincəymiş; Varıb anun üstünə; Evlər yapasım gəlir.

Adəm oğlunun adı gələndə titrədiyi, "qıldan incə", "qılından kəskincə" olan qıl körpüsündən, Sirati-Müstəqimdən keçmək haqqında düşünür, Yunus Əmrə isə o "qıldan incə", "qılından kəskincə" körpünün üstündə saraylar yapır.

Cənnət, cənnət dedikləri; Bir kaç köşkdür, bir kaç huri; İstəyəne ver onları; Mənə səni gərək, səni.

Buyurun, nazın daha bir cəlvəsi. Əslində bu bənddə bir qədər sevgidən, nazdan bayılma da var. Çünki cənnət yol deyil, mənzildir, vasitə deyil, hədəfdir və Allah-Taala bu hədəfi, bu uca məqamı möminlərə mükafat olaraq vəd edir. Bir insanın bu ali mükafat üçün bu qədər nazlanması onun ya dəli olduğunu göstərir, ya vəli olduğunu. İnşallah, Yunus Əmrə ikincilərdəndir, təsəllisi də ondadır ki, nəinki cənnəti, cənnətin ən üst məqamını, bir insanın qovuşa biləcəyi ən böyük neməti stəyir. "Mənə səni gərək" demək əslində dünyadan sıyrılıb çıxmaq, hər cür fani qeyli-qalı geridə buraxıb peyğəmbərlər səmasının bir qat altında və o ələmi seyr edərək süzməkdir. İnsanın layiq ola biləcəyi ən böyük mükafat Cənnətdə Allah-Taalanın mübarək camalını seyr etmək şərəfinə nail olmaqdır.

Yunus Əmrə ilə Nəsimi arasında paralellər aparmaq kimlər üçünsə qərribə görünə bilər, amma onu deyək ki, bu iki söz nəhəngi arasında qərribə bənzərlik var. Belə ki, Yunus Əmrə Allaha naz məqamındadır, Nəsimi isə insanı Allaha o qədər yaxınlaşdırır ki, naz məqamını keçir və elə bir mərhələyə gəlir ki, orada bir sözü həm imana, həm küfrə yazmaq mümkündür.

Amma Nəsimi insanı nə qəsər ucaldır-ucaltsın, bütün hallarda Quranın “Hamımız Allahdan gəldik, hamımız Allaha dönəcəyik” bəyanı ağla gəlir.

Onu da deyək ki, Şərqdə hər bir klassik şairlə hansısa din adamı arasında müəyyən oxşarlıq var. Nəsimi şeirdə nə qədər çılğın, nə qədər dava adamıdırsa, Muhiddin Ərəbi də elmdə, təbliğdə eyni dərəcədədir. Hər ikisinin də aqibəti eyni olub, qətl. Amma onu da söyləyək ki, bir çox tədqiqatçılar Nəsiminin dərisinin soyulduğu iddiasının, filmdə göstərildiyi kimi qətlə yetirildiyinin doğru olmadığını irəli sürürlər. Əslində onun soyulduğunu söyləyənlərin əlində ciddi bir dəlil olmadığı kimi, soyulmadığını iddia edənlər də öz fikirlərini sənədlərlə əsaslandırma bilmirlər. Sadəcə onu deyirlər ki, Nəsimi şeirlərində ən azı beş-altı yerdə dərisinin soyulduğu, həm də sərpa, yəni başdan-ayağa soyulduğunu söyləyirsə, demək bu artıq konkret qətl hadisəsinin deyil, hansısa haqsızlığın məcazi ifadəsidir. Doğrudur, Nəsiminin təbliğatçısı olduğu Hürufilik cərəyanı insanı dünyada fiziki ağırlara dözməyə çağırırdı və deyirdi ki, insan bu dünyada fiziki ağırlara nə qədər çox tab gətirərsə, axirətdə çəkəcəyi əzab da o qədər yüngül olar, ancaq tibb elmi də təsdiqləyər ki, dərisi soyulmuş insanın düşünməyi bir yana dursun, yaşamaq imkanı sıfıra düşər. Digər tərəfdən də günahı nə olursa-olsun insanın o cür işgəncə ilə öldürülməsinə dinimiz icazə verməz. Dində öldürmək var, amma o cür işgəncə yoxdur, Quran cəza məsələsində ifrata varmağı yasaqlayır, yəni öldürməyin belə bir ədəbi, üsulu var, insan dərisi soydurmaq kimi bir işgəncənin altına hansısa qazının, dini məhkəmənin imza atacağı da inandırıcı görünür.

Nəsiminin anlaşılmamasının səbəbi cəhalətə, zahiri görüntüyə görə qərar çıxaranlara qarşı ən sərt, ən amansız üsulla savaşımasıdır:

Mən məlamət xırqəsini kəndim geydim əynimə; Aru namus şişəsini daşa çaldım, kimə nə?

"Məlamət xırqəsi" ifadəsi klassik ədəbiyyatda rüsvatçılıq məqamı deməkdir. Bu da nəfsin bir cür tərbiyəsi anlamına gəlir. Yəni insanlar gözündə xor görülməyi qəbul etmək, nəfsini cilovlayaraq, içini Allah üçün arındırmaq, təmizlənmək. Bu mənada "ar-namus" şişəsi də simvolikdir, yəni Haqqı dərk eləməyən arı nə olacaq, namusu nə olacaq?

Xırqə əbadır, yəni uzun ətkli üst geyimi. Sevimli Peyğəmbərimiz (s.ə.s) də xırqə geydiyindən bu geyim növünün dəyəri daha da yüksəlmişdir. Din xadimləri, dərvişlər geyirlər. "Məlamət xırqəsi" ifadəsi əslində başdan-ayağa rüsvaylıq içində olmaq deməkdir. "Məlamət" rüsvaylıqdır, hər kəsin gözündə aşağılanmaq, xor görülməkdir. Ətrafını zülmət içində görən, insanlardakı cəhalətdən bezən birisi onları oyatmaq, kor gözləri açmağa bilək üçün rüsvaylıq yolunu tutur, könüllü olaraq aşağılanmağı seçir. Bu, həm insanlarla savaşıdır, həm də nəfsini əzmək, tərbiyə etməkdir. "Məlamət xırqəsi" geymək nəfsi tərbiyənin ən kəsə yolu sayılan, yəni hər şeyin minimum miqdarı ilə kifayətlənmək olan riyazətin dərvişlər üçün başqa bir variantıdır.

Əsl anlamaq dərdi dediyin də elə budur: cahillər ağıl verirlər, aqillər dəli donuna girirlər. Belə olanda Nəsimi qəzəbindən, qəhrindən kükrəyəcək, "Məndə sığar iki cahan, mən bu cahana sığmazam" deyəcək. Deyəcək, amma əsrini silkələyən bu sözləri söylərkən də "aləmlərə sığmayan Allah sevdiyi qulunun qəlbinə sığar" həqiqətinə üz tutacaq; "Haqq mənəm, haqq məndədir" söyləyəcək və söyləyərkən vəhdəti-vücudu, yəni öz nəfsinin bütün istəklərindən vaz keçib hər şeyi Allahın istəyi üzrə inşa etməyi və bu yolla təmizlənərək, arınaraq Rəbbinə, damla ikən ümmana, fani ikən Baqiyyə qovuşmağın verdiyi zövqlə danışacaq. Ekstaz məqamıdır, vursan da duymaz, dönüb baxmaz. Bu elə məqamdır ki, bilən danışmaz, danışan bilməyəndir.

Professor Yusif Seyidov Nəsimi eşqinin gücündən danışarkən: “Nəsimi, məhəbbəti ən güclü, ən ülvi bir aləm kimi tərənnüm edir və hərdən “Ənəlhəqq!” – çağırışının da məhəbbət gücündən doğduğunu təsdiqə gəlir” – deyir (3) və nümunə olaraq aşağıdakı beyti göstərir (3, 43): Söyləmə daim “ənəlhəqq” zülfünə can düşəli; Ta mənə Mənsur tək zülfündə bər-dar etdi uş. Şair bu beytdə hürufiliyin ideya rəhbəri sayılan, IX əsrin sonu – X əsrin əvvəllərində yaşamış Mənsur Həllacın edamını, dar ağacından asıldığını xatırladır və deyir ki, nə zaman o mənzərə gözlərim önünə gələrsə, mən də “ənəlhəqq” söyləyəm.

Muhiddin Ərəbini döyə-döyə öldürəcəklər, sonra da onun ayağını döydüyü yeri qazıb küp-küp qızıl çıxananda bir-birinin üzünə baxacaqlar, amma utanıb-utanmadıqlarını deyə bilmərik.

Nəsimi deyəcək ki:

Gah gedərəm mədrəsəyə; Dərs oxuram Haqq üçün; Gah gedərəm meyخانaya; Dəm çəkərəm eşq üçün.

Haqqı bilməyin bir alimlik yolu var, bir ariflik yolu. Alimlik zəhmətlədir, gecəni gündüzə qatıb çalışmaqladır, dərğahda ustad dizinin dibində illərini verib damla-damla elm toplamaqladır, ariflik isə Allahın özəl bir lütfüdür, bir ilhamla bəndəsinin könlünə həqiqəti yerləşdirməsidir, bir anda şimşək kimi çaxıb bir könlü, bir ömrü əbədilik nura qərq etməsidir. Nəsimi mədrəsədə alimlik, meyخانada ariflik yoluna talib olur, yoxsa mey, tiryək Haqq aşiqinin ağlının ucundan da keçməz. Zətən Haqq sevgisi elə bir zövqdür ki, heç bir dünya ləzzəti onun yanına belə qoyula bilməz, o ki qaldı qıcqırmış üzüm suyu ola.

Sofular haram demişlər; Bu eşqin şərabına; Mən doldurur, mən içərəm; Günah mənim, kimə nə?

El arasında "sofu" ilə "vasvası" eyni anlamda işlənən sözlərdir. Vasvası da o adama deyirlər ki, şeytanın vəsvəsinə uyar. Eşq şərabu dediyin Allah sevgisindən başqa bir şey deyil. Allah sevgisi, yəni bir bəndənin öz Allahını sevməsi isə Allahın o bəndəyə ən böyük lütfüdür. Həqiqətdir ki, qiyamətdə hər kəs öz sevdiklərinin yanında olacaq. Bundan da gözəl müjdə, bundan da böyük nemət olarmı?

Nəsimiyə sormuşlar; - Yarın ilə xoşmusan?;- Xoş olayım, olmayayım; O Yar mənim, kimə nə?

Nəsimi yaradıcılığı bədii fikir tariximizdə mühüm bir mərhələni təşkil etməklə yanaşı, ədəbi dilimizin normalarının formalaşmasında da əvəzsiz rol oynamışdır. Doğrudur, Nəsimi şeirlərində çox sayda arxaik, bu gün işlənməyən şəkildlər var, məsələn, feilin əmr formasında "istə" demir, "istəgil" deyir; "tut" demir, "düt" deyir; "hanı" demir, "qanı" deyir; "yetişmək" demir, "irmək" deyir, amma dilinin qrammatik quruluşu eynilə bugünküdür. Onun dilində işlənmiş frazeoloji vahidlərin, xüsusilə zərb-məsəllərin, atalar sözlərinin əksəriyyəti bu gün də eyni anlamda işlədilir.

Nəsiminin Azərbaycanın bədii fikir tarixində və ədəbi dilçilik normalarının formalaşmasındakı rolu bütün mütəxəssislər tərəfindən qəbul edilmişdir:

"Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində Nizami Gəncəvidən sonra İmadəddin Nəsiminin söz haqqında ayrıca danışması, sözə xüsusi şeir həsr etməsi, sözün təsir gücünü sənətkarın fikir və duyğularının ifadə vasitəsi kimi yüksək qiymətləndirməsi diqqətəlayiqdir." (4, 61)

650 illik yubileyinə hazırladığımız böyük söz ustası İmadəddin Nəsimi təkcə Azərbaycan şeirinin deyil, həm də türkdilli ədəbiyyatın ən böyük nümayəndələrindən biridir. Türkiyədə, Cənubi Azərbaycanda, İraq türkmanları arasında Molla Nəsimi kimi anılan bu böyük söz ustasının ən ümdə əlaməti fikirdə də, fikrin ifadəsində də sərtliyi, ötkəmliyi, çılğınlığıdır. O, onu anlayan, tanıyan, oxuyan, sevən hər kəsin şairidir, bizim şairimizdir, bizim Nəsimimizdir, sözün üsyan məqamında qərar tutmuş söz ustasıdır.

Ədəbiyyat:

1. Nəsimi. Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı – 1973.
2. T. İ. Hacıyev. Azərbaycan Ədəbi Dilinin Tarixi, Bakı – Elm – 2012, I cild
3. Y. Seyidov. Nəsiminin dili. "Azərbaycan" nəşriyyatı, Bakı – 1996.
4. Y. Seyidov, S. Əlizadə. Klassik Azərbaycan şairləri söz haqqında. Gənclik – 1977.

С.Джалилова

**Философское содержание стихотворений Насими или
бунтовская позиция слова**

Резюме

Язык поэзии великого мыслителя своего времени Имамаддина Насими отличается научно-философским содержанием. В истории азербайджанской поэзии нет второго автора, оставившего в наследии столько ярких произведений на родном языке. Термины, связанные с хуруфизмом в его языке, составляют особый пласт. Основным атрибутом большинства газелей Насими является человек и его лицо. Для того времени это было невиданным бунтом.

Поэт приравнивает лицо человека священному Корану Аллаха. По мнению Насими, чтение лица человека означает прочтение Корана. Насими осознает естественную схожесть букв арабского алфавита с чертами лица человека и таким образом выражает свои мысли. В его поэзии философское воззрение и языковое представление составляет единство.

Насими представляет слово как весть, повествующую о будущем. Термины хуруфизма, состоящие из одного слова, нескольких слов или набора слов, выступают как афоризмы и фразеологизмы.

Насими в своих стихотворениях выступает как огненный бунтарь. Иногда поэт выступает против всех существующих предрассудков. Однако к какому бы течению и идеологии он не обращался, Насими как мастер слова становится известен среди самых великих представителей восточной литературы. Благодаря красоте своего языка и глубине мысли Насими и сегодня любим и читаем.

Ключевые слова: Насими, слово, философия, газель, хуруфизм

S.JALILOVA

Philosophical contents of poems of Nasimi or revolt position of a word

Sammary

The poetic diction of the great thinker of the time Imamaddin Nasimi differs in scientific and philosophical contents. In the history of the Azerbaijani poetry there is no second author who left in heritage it is so much bright works in the native language. The terms connected with a hurufizm in its language make special layer. The main attribute of the majority of gazelles of Nasimi is the person and his face.

For those times it was an unprecedented revolt. The poet equates a human face to the Holy Quran by Allah. According to Nasimi, reading a human face means reading of the Koran. Nasimi realizes natural similarity of letters of the Arab alphabet with features of the person and thus expresses the thoughts. In his poetry philosophical view and language representation makes unity.

Nasimi is given the floor as the message narrating about the future. The terms about a hurufizm consisting of one word of several words or a mere verbiage carry function of aphorisms and phraseology.

Nasimi in the poems acts as the fiery rebel. Sometimes the poet opposes all existing prejudices. However what current and ideology he did not address Nasimi as the verbal artist becomes known among the greatest representatives of East literature. Thanks to beauty of the language and depth of a thought of Nasimi and today he is loved and readable.

Keywords: Nasimi, word, philosophy, gazelle, hurufizm

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 12.04.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 31.05.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Sevda Sadiqova tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.